Elena Grigalavičienė

JUODONIŲ (ROKIŠKIO RAJ.) GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1989 M.

1989 m. vasarą buvo tęsiami Juodonių piliakalnio ir jo papėdėje esančios gyvenvietės tyrinėjimai, pradėti dar 1958 m. (žr.: ATL 1986 ir 1987 metais. - V., 1988. - P. 31-36). 1989 m. tyrinėta tik gyvenvietė.

Tyrimams parinktas plotas yra į dešinę nuo eglėmis apsodinto tako, vedančio į piliakalnį. Atidengtas 90 m^2 plotas. Kultūrinio sluoksnio storis - 0,70-2,80 m. Toks sluoksnio storio nevienodumas susidarė dėl buvusio šlaito nuolaidumo. Ryškiausiai išsiskyrė kultūrinio sluoksnio žemutinė dalis. Virš jo esantys sluoksniai supilti per daugelį kartų, įvairiu laiku ir jokių gyvenimo pėdsakų, statinių neturėjo. Užpilta pertvarkant piliakalnį ir jo pašlaitėje esančią aplinką.

Tuoj po velėna rasta pilka, labai kieta, be radinių žemė. Po ja 25-70 cm gylyje - tamsesnė, minkšta, be degėsių žemė, kuri labai ryškiai skyrėsi nuo virš jos esančio sluoksnio. Sluoksnyje buvo ir daug smulkių skaldytų akmenų, pavienių gargažių bei smulkių keramikos fragmentų. Matyti, šis sluoksnis supiltas, imant žemę iš kitos gyvenvietės vietos, ardant ten buvusį kultūrinį sluoksnį. Šiam laikotarpiui priklausė ir griovys, nusitęsęs iš rytų į pietvakarius. Griovys 2,3 m pločio, 0,6 m gylio, buvo skirtas vandens nutekėjimui. Vėliau užpiltas smėliu.

Ploto pietiniame kampe išryškėjo akmenų grindinys. Jo atidengtą tik dalis, nes likęs grindinys yra už tirto ploto ribų. Akmenys jo nedideli - 20x20x15 cm, 20x15x8 cm, 20x20x13 cm, sudėti vienas šalia kito.

Ploto pietiniame kampe 0,7 m gylyje aptikta beveik apvali, 1,2 m skersmens akmenų krūva. Akmenys 30x25x18 cm, 30x18x13 cm, 15x13x9 cm, 12x

x11x8 cm, 20x10x11 cm ir panašaus dydžio, gulėjo keliais sluoksniais, tarsi sumesti. Pasiekus kultūrinio sluoksnio apačią, rasta žvėries, greičiausiai elnio kaukuolė, paaiškėjo, kad akmenys dengė duobę.

Žemutinis kultūrinis sluoksnis pietvakariniame kampe prasidėjo 85 cm gylyje, ploto šiaurės rytų pakraštyje - 80-120 cm gylyje, o šiaurės vakarų pusėje - 130-150 cm gylyje. Buvęs natūralus žemės paviršius po juo pasiektas nuo 100 iki 280 cm gylyje. Sluoksnis labai juodas, minkštas, vietomis be degėsių, vietomis labai degėsingas, su smėlio bei molio tarpsluoksniais. Aptikta gyvulių kaulų, gargažių, keramikos, įvairių dirbinių, kurių kai kur labai gausu. Be to, šiame sluoksnyje rasta ir pastatų liekanų: židinių, akmenų grindinių. Židinys Nr. 1 atidengtas ploto šiaurės rytiniame pakraštyje, 110-120 cm gylyje. Jį sudarė apie 2,5 m skersmens ratas, išsiskiriantis molio ploteliais, akmenimis ir akmenų grupėmis. Rato viduje labai gausu degėsių. Atidengta tik jo dalis. Ploto viduryje kiek žemiau aptiktas židinys Nr. 2. Jį sudarė pasagos formos, apie 120 cm skersmens molio ratas su 30-40 cm pločio anga, pilna degėsių. Pietrytiniame pakraštyje išryškėjo apvalus, 150 cm skersmens, apie 20 cm aukščio degto molio-tinko pakilimas, kurio viduryje buvęs 60 cm skersmens įdubimas, pilnas metalo liejinių ir gargažių. Tai galėjo būti geležies gaivinimo krosnelės liekanos. Molio-tinko gabalų su gargažėmis ir liejiniais labai gausu kelių metrų atstumu nuo aprašytos krosnelės, jų buvo randama ir visame plote, įvairiame gylyje.

Šiaurės vakarų pakraštyje natūralus žemės paviršius staigiai žemėjo. Aptiktas įdubimas, kuris 240-250 cm gylyje buvęs grįstas nedideliais skaldytais akmenimis. Šio grindinio atidengtas nedidelis plotas, jis tęsėsi šiaurės vakarų kryptimi už tiriamo ploto ribos. Virš grindinio aptikti pavieniai keramikos fragmentai, gausu degėsių.

Ištirtame plote keramikos negausu, tačiau ji įvairi. Daugiausia keramikos grublėtu ir lygiu paviršiumi.

Pastaroji nevienoda ir priklauso įvairiems keramikos tipams. Puodai grublėtu paviršiumi dažniausiai dideli, stambiai grublėti, su įvairaus stambumo grūsto granito priemaišomis, tankios masės, tiesiomis sienelėmis, kurios viršuje dažnai įlenktos į vidų, o pats pakraštėlis puoštas įspaustų apvalių duobučių eile. Puodai lygiu paviršiumi vieni savo forma, dydžiu, ornamentu nesiskyrė nuo grublėtų puodų, kiti - tankios masės, su smulkiomis grūsto granito priemaišomis, tiesiomis sienelėmis, jų viršutinė dalis puošta įbrėžtų linijų, zigzago ornamentu, treti - panašios masės ir formos nedideli puodeliai, puošti šukomis ar virvute įspaustu geometriniu ornamentu. Išsiskiria grupė puodų lygiu-lygintu arba juodu gludintu paviršiumi, tankios masės, su smulkiomis smėlio priemaišomis, profiliuotu kakleliu. Nedaug puodų, kurių visas paviršius puoštas pirštų įspaudais, taip pat gnaibymu.

Kaip ir keramikos dirbiniai, žemutiniame sluoksnyje koncentravosi labai įvairūs daiktai. Rasta kaulinių adiklių ir masyvių ylų, liudijančių, kad kai kurie kauliniai dirbiniai buvo gyventojų naudojami ir I tūkstantmečio antroje pusėje. Vyrauja metaliniai dirbiniai - rasta geležinių ylų ir adatų, kaltų, meškeres kabliukas, skiltuvas, taip pat įtveriamasis ietigalis, gausu geležinių smeigtukų ramentine galvute ir lazdelinių. Iš žalvarinių papuošalų minėtinos įvijos, trapecijos formos skardelės - kabučiai, diržo apkalas, storagalės ir stilizuotais gyvuliniais galais apyrankes, pasaginė segė aguoniniais galais. Be to, rasti keli moliniai verpstukai, molinis karolis, tigliai apvaliu dugnu rodo, kad gyvenvietėje ne tik gaminta geležis, bet užsiimta ir žalvario apdirbimu. Rasti keli vėlyvi akmeniniai galąstuvai.

Remiantis radiniais, nustatyta, kad čia buvo gyvenama VII-IX m.e. amžiais. Vėlesni radiniai pateko vėliau iš čia pat egzistavusios gyvenvietės.